تێگەیشتنی بازنەیی لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە، تاریک)ی کەریم دەشتی

تێگەیشتنی بازنەیی
لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە، تاریک)ی کەریم دەشتی-
2016 هەولێر- ناوەندی ئاوێر بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا..............

تەنیا ماینەوە
من و باقەیێ خەیاڵ
کە بەشی پێکێکی قەیتانی نەدەکرد
من بەو خەیاڵە
سەراپا تراژیدیای ژیانم نوسییەوە. ل3

(کەریم دەشتی) شاعیرێکی بە ئەزموونی پڕ بەرهەمە، بە یەکێک لە شاعیرانی (نەوە)ی هەشتاکانی شیعری کوردی دەژمێردرێت، هەڵگری جۆرێک لە تایبەتمەندی شیعرییە و پشت بە “بیرکردنەوە” و “خەیاڵ ” دەبەستێت و بایەخ بە (چنینی ریتم)ی شیعری، دەنگ و سەروا دەدات، ئەوەی دوایی وای کردووە شیعرەکانی لە روونی و سادەیی نزیک ببنەوە! لەو ئەزموونە نوێیەدا بە شێوەیەکی گشتی برەوی بە (تێگەیشتنی بازنەیی) و بە تایبەتی (تێگەیشتنی وشە) داوە.

لە کتێبی (رەوانبێژی خەیاڵ) کە بەشە پراکتیکەکەی بە ناونیشانی وێنەی “کتێب” لە ئەزموون و ئەزموونگەری “کەریم دەشتی”شاعیردا. قسەم لە بارەی میکانیزمی کارکردنی شاعیر کردووە و پێموایە شاعیر وەک میکانیزمی کارکردن زێتر بەلای هەڵبژاردنی زمانی شیعرییدایە، هەمیشە هەوڵەکانی خۆی لەوەدا کۆ دەکاتەوە، کە (رێگای گوتن) بۆ زمان خۆش بکات. لەو رێگا خۆش کردنەشدا هەندێجار شاعیر ئیشکالی گەیاندن و نەگەیاندنی بیرۆکەی شیعریی لە رێگای ئەزموونەوە چارەسەر دەکات. وەک چۆن ئیشکالیەتی وێنە و تەعبیرکردنی شیعریی لە رێگای تێگەیشتنی ناوەکی زمانەوە، یان بە مانایەکی دیکە لە رێگای ئەزموونگەرییەوە چارەسەر دەکات. لە سەر ئەو بنەمایە دەشێ بڵێم ئەزموونی شاعیر لەگەڵ زمان و شێوازگەریی تەعبیرکردن، لە سەر

دوالیزمی ئەزموون و ئەزموونگەری – بەردەوامی زمان و چرکەساتی ئازادی دەربڕین – وەستاوە. ئەو بیروڕایەی من کۆی بەرهەمە شیعرییەکانی تا ساڵی (2011) دەگرێتەوە.

لە خوێندنەوەی کتێبی ناوبراودا پێموایە شاعیر لە (پرۆسەی نوسینی شیعری) زۆر جاران (بابەتێک) یان (فیکرەیەک) بەرەو نوسینی دەبات؟! فیکر و مانا لە دروستکردنی وێنەدا بەشداری تایبەتی خۆیان هەیە، بەڵام دیارە لێرە مەبەست لە فیکر و مانا وەک رەگەزێکی شیعری بینراوە، نەک وەک لۆژیک و تێگەیشتن!! بەڵام لەو ئەزموونە نوێیەدا من وەک خوێنەرێکی کۆی بەرهەمەکانی شاعیر هەندێک گۆڕانکاری دەبینم، یان هەندێ ئەزموونکاری دەخوێنمەوە، ئەوەی زۆر بەرجەستەشە گۆڕانکارییە لە شێوازی تەعبیرکردن و هێنانە ناوەوەی تێگەیشتنی بازنەییە لە خولانەوەی وشەدا.
لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە تاریک – 2016) شاعیر وەک ئەزموونگەرایەک لە رووی مەعریفەی شیعریی و تەعبیرکردن، کاری لە سەر (تێگەیشتنی بازنەیی) کردووە… بەو مانایەش دەشێ خوێنەران جیاوازییەکانی ئەو ئەزموونە شیعرییە، نەک هەر تەنها لە رێگا گۆڕانکاری لە شێوازی تەعبیرکردن، بەڵکو لە رێگای بەرجەستەکردنی تێگەیشتنی بازنەیشەوە زێتر هەست پێبکەن!

شاعیر لە هەموو ئەزموونەکانی خۆیدا لە (رێگا خۆشکردن بۆ زمان) دوور نەکەوتەوە، ئەوەش بە بڕوای من پەیوەندی راستەوخۆی بە سەرچاوەی مەعریفی شیعریی –یەکەمەوە- هەیە، واتە باوکی وەک شاعیرێکی کلاسیزمی کوردی لە پرۆسەی نوسیندا وەک بنەمایەکی سەرەکی زمانی شیعریی فەرامۆش نەکردووە!
لێرە قسەکردنم لە سەر تەعبیرکردنی شیعریی دەکەوێتە نێوان سنوری (دەق - تەعبیرکردن) و سنوری (وەرگر - تەئویل) کردن! دەمەوێ بەڵام چەمکی تەعبیرکردن، خۆی لە بەرفرەوانکردنی سنورەکانی توانا و ئەزموون و ناخی شاعیردا دەبینێتەوە، وەک چۆن نابێ سنورەکانی توانا و ئەزموون و ناخی وەرگریش فەرامۆش بکەین! بێگومان نابێ لە بیرمان بچێ، بەشێکی زۆری ئەو ئەزموونگەرییە دەکەوێتە سەر ئازادی بیرکردنەوە و ئاستەکانی خوێندنەوەی خوێنەرەوە؟!
بە دیوەکەی دیکەش هەمیشە شێوازی تەعبیرکردن بە شێوە جۆراوجۆرەکانی زمانی ئەدەبییەوە بەندە! زمانی ئەدەبی دوورە لە راستەوخۆیی، هەڵگری روویەکە لە رووەکانی حەقیقەت، زمانی ئەدەبی لە سەر لادان و خوازە و رەمز بەرەو کەشفکردن هەنگاو دەنێت… هەڵبەتە لە بەرانبەر شێوازی زمانی تەعبیرکردن، شێوازی زمانی

ئەبستراک هەیە… شێوازی زمانی ئەبستراک هەموو هێزی خۆی لە لادان و ئاماژە و ڕەمز خەرج دەکات، هەمیشە بۆ پرکردنەوەی بۆشاییەکانی پشت بە خوێنەران دەبەستێ… ئەوەش یەکێکە لە خاڵە بنەڕەتییەکانی جیاوازی نێوان زمانی تەعبیری و زمانی ئەبستراک.

بەڵام دواجار زمانی ئەدەبی بە هەموو ئاستە جیاوازەکانییەوە پشت بە ئازادی بیرکردنەوە و ئاستەکانی خوێندنەوە دەبەستێ… هەموو ئەو قسانەم بۆ ئەوەیە بڵێم بزاڤی زمانی تەعبیرکردنی کەریم دەشتی لە کۆی ئەزموونەکانی پێشووی تا ساڵی 2011 لە زمانی تەعبیرکردنی (زیندەگی)یەوە بەدەر نییە، یان بە شێوازی زمانی تەعبیرکردن لە ڕێگای زیندەگییەوە بەندە… بە شێوەیەکی گشتی شێوازی زمانی تەعبیرکردن لە ڕێگای زیندەگییەوە، پشت بە ریتمی ناوەکی ژیان دەبەستێ و هەندێجار کار لە تێکشکانی گرایمەر و ڕەنگاوڕەنگی دەکات، بێ ئەوەی پەرتەبڵاو بێت… (جەلال بەرزنجی، دلاوەر قەرەداغی، بەرێژ ئاکرەیی، هیوا قادر…) لەگەڵ جیاوازییەکانیان نموونەی دیاری ئەو شێوازەن…
بە بڕوای من شێوازی زمانی تەعبیرکردن لە ڕێگای زیندەگییەوە، بە کەریم دەشتی تا (ساڵی 2011) درێژ دەبێتەوە، بەڵام دواتر شێوازی زمانی تەعبیرکردنی شاعیر خۆی لە تەعبیرکردن لە ڕێگای دنیابینییەوە دەدۆزێتەوە، لە (تاریک، بەقەد درەوشانەوە تاریک – 2016) ئەو شێوازە بە ترۆپک دەگات، لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە، تاریک) دنیایەکی دیکەی نوێ لە پەیوەندی نێوان وشەکان و شتەکان دروست دەکات.
بە شێوەیەکی گشتی شێوازی تەعبیرکردن لە ڕێگای دنیابینی، شێوەیەکە لە شێوەکانی زمانی تەعبیرکردنی شیعریی، کە ئەزموونی هەستی کەمتر تێدا دەردەکەوێت، زۆرتر پشت بە درێژکردنەوەی تێگەیشتنەکان و خولانەوە دەبەستێ، کار لە ریتمی دەرەکی دەکات، کەمترین دەنگی دژکاری تێدایە، چڕە، هەندێجار لەگەڵ پلەکانی گرایمەر دژ دەکەوێتەوە. ئەوەش گۆشەنیگای شاعیرانە بە خوێنەر دەنەخشێنێ!

گۆشە نیگای شاعیرانە پەیوەندییەکی راستەوخۆی بە دیتن یان دنیابینی و خەونبینییەوە هەیە، ئەوە دەشێ تێگەیشتنی من بێت، بە روانینی شاعیرانە و دیتنی دنیا و شتەکان بە چاوێکی نوێوە… (شێرکۆ بێکەس، رەفیق سابیر، هاشم سەراج، دلشاد عەبدوڵڵا، ئەحمەدی مەلا، جەمال غەمبار…) بە جیاوازییەکانیانەوە لە بارەی زمان و تێڕوانین و هەستی شیعرییەوە… نموونەی دیاری ئەو شێوازەن: بۆ نموونە زمان و تێڕوانینی هاشم سەراج پەیوەستە بە هەبوونی شیعریی لە هاوکێشەی

(بوون – نیگەرانی – مردن) و لەگەڵ تێڕوانینی (تاریک، بەقەد درەوشانەوە، تاریک) وەک لە خوارەوە ئاماژەی بۆ دەکەم، جیاواز دەکەوێتەوە… دلشاد عەبدوڵڵا، هەوڵدەدات لە ڕێگای هاوکێشەی بابەتییەوە شیعرییانە بەسەر گۆڕانەوەکاندا بچێتەوە. دەیەوێت هاوکێشەی بابەتی لە نێوان شیعر و گۆڕانەوە دروست بکات! ئەو شێوەیە لە تێڕوانین هەمان زمانی گۆڕانەوەی شیعریی و ڕەگەزی زاڵی گۆڕانەوەی جەمال غەمبار نییە، ئەحمەدی مەلا هەندێجار لەگەڵ پلەکانی گرایمەر دژە و زێتر لەگەڵ گۆشەنیگای شاعیرانە دێتەوە… (بۆ ئەوەی لە بابەتی نوسینەکە دوور نەکەومە ئەو پۆلینکردنەی زمانی تەعبیرکردن و جیاوازییەکانی بۆ کاتێکی دیکە هەڵدەگرم)

لە سەر ئەو بنەمایە دەتوانم بڵێم تایبەتمەندییەکانی شێوازی زمانی تەعبیرکردنی شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە، تاریک) خۆی لە بزاقی جوانی و توانای شێوەگرتن و گەشەکردنی تێگەیشتنی بازنەییدا دەبینێتەوە، شاعیر بە ئاگاییەوە لە ڕێگای هاوگونجانێکی هونەری بەرزەوە تێڕوانین و دنیابینی خۆی دەخاتە ڕوو. دەشێ خوێندنەوەم بۆ تێگەیشتنی بازنەیی، لەو ئەزموونە نوێیەی شاعیردا لەوەوە خۆی هەڵبگرێتەوە، کە (تێگەیشتنی بازنەیی) بەلای منەوە، ناوانی میکانیزمی کارکردنەکە بە چەسپاندنی تێگەیشتن لە سەر خودی تێگەیشتن! پێموایە دەشێ دوو بنەڕەتی بۆ ئەو میکانیزمە دەستنیشان بکەم: یەکەم، بنەمای فیکرەی دابڕان: فیکرەی دابڕان لە مانایەکەوە بۆ گەیشتن بە مانایەکی دیکە، یان لە تێگەیشتنێکەوە بۆ بەرجەستەکردنی یەکێکی دیکە… دیارە تایبەتمەندییەکانی ئەو بنەمایە بە بڕوای من لە سەرسامبوونی خوێنەردایە، چونکە خودی فیکرەی دابڕان لە شیعردا وا لە خوێنەر دەکات، جارێکی دیکە بە خوێندنەوە بگەڕێتەوە، تاکو بتوانێ باشتر لە هەردوو ئاڕاستەکە بگات و چێژی زێتر بە دەست بهێنێ. بڕوانە هەبوونی شیعریی لە هاوکێشەی (بوون – دابڕان– هەتاهەتایی)

باش وەکو دەم تاقە خۆشەویستێکی هەبوو
هەتا ماوە بۆی ئەگەڕێ
تەنیا من و تۆ ماینەوە ئەی با. ل30

بنەمای دووەم، فیکرەی دووبارەبوونەوە، یان خولانەوەی وشە: واتە شاعیر هەوڵدەدات هەمان ئەو تێگەیشتنە دووبارە بکاتەوە کە هەموو حەزی لێدەکەین، ئەویش لە پێناو جێگیرکردن! راستە دروستکردنی حاڵەتێکی دەروونی لە پشتەوەیە… بۆیە مەرج نییە بتوانێ هەمووان رازی بکات، بەڵام هێزی دەربڕینی شاعیر پۆشاکێکی دیکەی نوێی پێدەبەخشێ، کە لەبەر دڵان بێت. بڕوانە هەبوونی شیعریی لە

هاوکێشەی (بوون– دووبارەبوونەوە–هەتا هەتایی)
زۆرم بیر کردەوە شیعر شەڕە لەگەڵ زمان
زمان شەڕە لەگەڵ زمان
زمان شەڕە لەگەڵ بازنە

زۆرم بیر کردەوە بازنە ئەبەدییە و کۆتایی نایەت. ل62

هەمیشە کەریم دەشتی لە ئەزموونەکانی خۆیدا بۆ ئەو هێزەی زمانی تەعبیرکردن، پەنای زۆری بۆ موزیکای وشە و هاوگونجان ((چنینی ریتم)) و دواتریش بەرجەستەکردنی چییەتی زمان بردووە، بەڵام لەو ئەزموونە نوێیە پێگەیوەدا بەرجەستەکردنی تێگەیشتنی زمان، پێش ماهییەتی زمان دەکەوێت؟! دەشێ بۆ (چییەتی زمان) بۆ دوای دەنگ و مانادا بگەڕێین، بەڵام دەبێ بۆ بەرجەستەکردنی (تێگەیشتنی بازنەیی) پەنا بۆ ئاشکراکردن و بۆ دواداگەڕانی تێگەیشتنی تایبەتی وشە و خولانەوەی وشە بەرین…

هەوڵێکی زۆرم دا بە چەند وشەیە خۆم بکوژم
کەچی وشەیەکی زۆرم کوشت و هەر نەکوژرام
زۆر هەوڵم دا دوژمنێ بۆ خۆم دروست کەم
بەڵام لە خۆم زێتر کەسم نەدۆزییەوە. ل102

شاعیر چۆن لە ناو و ناونانەوە گەیشتووە و چۆن ئەو ناو و ناونانە بە هەبوونی شیعرییەوە دەلکێنێ؟! بە مانایەکی دیکە (دەرخستن) و (ئاشکراکردن) و (نواندن)ی تێگەیشتن، لەو ئەزموونە نوێیەی شاعیردا دەرخستن و ئاشکراکردن و نواندنی تێڕوانینە بۆ (بوون) لە شیعردا، بە دیوەکەی دیکە لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە تاریک – 2016) تێگەیشتنی شاعیر یان (هەبوونی شیعریی) لای ئەو مەعریفەی شیعریی شاعیر دەخاتەوە، بەڵام مەعریفەیەکی جیاواز لەوەی لە سەرچاوەکانی یەکەمەوە پێیگەیشتبوو! هەمیشە مەعریفەی شیعریش دنیابینی شیعری ڕەنگ دەکات… کەواتە شاعیر ئەو کاتە ناو لە شتەکان دەنێت، کە تێگەیشتنی تایبەتی خۆی دەنوێنێ، بە مانایەکی دیکە تەنها ئەو وشانە دەتوانن تێگەیشتنی شاعیر بەرجەستە بکەن، کە دەتوانن ئەوە بڵێن کە شاعیر بە پێی دنیابینی خۆی دەیەوێت، هەر ئەوەش تایبەتمەندی هەبوونی شیعری لای کەریم دەشتی ئاشکرا دەکات.
بە کورتی شاعیر وێنەی تێگەیشتنی خۆی یان (تێگەیشتنی بازنەیی) لە چوارچێوەی شیعردا بە خولانەوەی وشە و خولانەوەی فیکر لە لایەک و فیکرەی دابڕان لە لایەکی دیکە سپاردووە.

1/5/2017 هەولێر
نوسینێکی بڵاو کراوە لە ڕۆژنامەی چاودیر 5/6/2017